

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita valmistelevalle Opetushallituksen työryhmälle

Opetushallitus yrittää luoda esiopetukseen uskontotiedon katsomuskasvatuksen nimellä ja pelkkänä opetussuunnitelma-asiana. Mielestäni tämä on kuitenkin vastoin perusopetuslakia ja ateistien perus- ja ihmisoikeuksia.

Valmistelen kantelua eduskunnan oikeusasiamiehelle siitä, että helsinkiläinen Kulosaaren yhteiskoulu on yläkoulussa yhdistänyt elämänskatsomustiedon opetuksen uskonnonopetukseen ja toteuttanut siten uskontotiedon vastoin perusopetuslakia. Kesken tämän valmisteluni tuli sitten esi-OPS-luonnoksenne.

Yhdistyksemme Pääkaupunkiseudun ateistit ry:n edustajana kirjoitin joukon tiiviitä kommentteja työryhmän luonnoksesta. Mutta en tyytynyt siihen, vaan kirjoitin aiheesta pidemmän pohdiskelun. Asian vakavuuden tähden lähetän pohdiskeluni nyt myös Opetushallituksen työryhmälle tämän saatetekstin perässä.

Kirjoitukseni voisi tehdä aiheettomaksi vain suuret, mutta aivan toteutettavissa olevat muutokset luonnoksessa, kuten kritiikkini osoittaa. Joka tapauksessa työryhmä voisi havahtua kirjoitukseni perusteella tekemään ainakin pieniä, sinänsä riittämättömiä muutoksia luonnokseensa.

Esiopetuksen yhteinen katsomuskasvatus uhkaa ateistien ihmisoikeuksia

Valtioneuvoston asetukseen (422/28.6.2012) perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta nojautuen Opetushallitus on ryhtynyt laatimaan esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita, jotka Opetushallituksen on tarkoitus antaa vuoden 2014 loppuun mennessä esiopetuksen järjestäjien opetussuunnitelmissaan noudatettaviksi 1.8.2016 alkaen. Opetushallituksen työryhmä julkaisi luonnoksensa 9.9.2013. Luonnos oli Opetushallituksen verkkosivuilla kommentoitavissa 9.–27.9.2013.

Ehdin perehtyä luonnokseen vasta myöhään, mutta saatoinkin kuitenkin 25.–26.9. kirjoittaa siitä yhdistyksemme edustajana joukon tiiviitä kommentteja (11 julkaistua max 300 merkkiä ja yksi julkaisematta jätetty). Sen jälkeen laadin yhdistyksemme verkkosivuille yhteenvedon lähinnä kommenttoimistani luonnoksen kohdista ja itse kommentteistani sekä tämän yhteenvedon pohjalta luonnosta laajemmin pohtivan kirjoituksen. Seuraava perustuu kyseiseen kirjoitukseeni; lähinnä vain lyhensin nykytilan tarkasteluani.

Nykytila. Nykyisten esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2010; kyseisiltä osin jo 2000) mukaan esiopetukseen sisältyy eettistä kasvatusta ja kulttuurista katsomuskasvatusta sekä myös uskontokasvatusta ja sille vaihtoehtoisia elämänskatsomustietokasvatusta. Huoltajan valinnan mukaan lapsi osallistuu tällöin joko järjestettyyn uskontokasvatukseen, elämänskatsomustietokasvatukseen tai muuhun opetukseen.

Totean, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman lapsen saisivat perusopetusta koskevan analogian (KHO:2004:99) mukaan ilmoittaa uskontokasvatukseen vain huoltajat yhdessä.

Opetussuunnitelman perusteista havaitsee yhteisen eettisen kasvatuksen sekä elämänskatsomustietokasvatuksen olevan sekulaaria, kuten pitääkin. Mutta jo kulttuurinen katsomuskasvatus näyttäytyy ongelmalliselta: puhutaan esimerkiksi uskontojen ja vakaumusten tapoihin tutustumisesta. Miksi niihin olisi tutustuttava? Eikö tapojen harjoittaminen kotona riittäisi? Vaietaanko uskonnottomuudesta, koska siihen ei edes liity mitään erityisiä tapoja? On syytä kerrata, että taannoinen elämänskatsomustiedon opettajan opaskirja muistutti, että oppilaat tulevat uskonnottomista kodeista ja että siksi aluksi uskonnoista tulee kertoa vain niiden olemassaolo mutta ei niiden oppeja; tämän taustana tietysti oli, että uskontojen uskomuksia ei kuitenkaan olisi saanut kyseenalaistaa. Toivoo sopii, että tätä ohjetta sovelletaan myös esiopetuksen yhteisessä kulttuurisessa katsomuskasvatuksessa, koskapa uskontokasvatus on erikseen. Joka tapauksessa uskonnollisiin juhliin sekä niiden syihin ja muihin ”oman” uskonnon sisältöihin tutustuminen näkyy rajoitettavan vain uskontokasvatukseen.

Yhdistyksemme tavoitteena olevassa tunnustuksettomassa eli sekulaarissa eli maallisessa valtiossa myös julkinen esiopetus olisi sekulaaria ilman minkään muotoista uskontokasvatusta ja siis myös ilman kulttuurista katsomuskasvatusta.

Uusi yhteinen katsomuskasvatus OPS-luonnoksessa. Uusien esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden luonnoksessa yhtenä esiopetuksen viidestä oppimiskokonaisuudesta on ”Minä ja meidän yhteisömme”. Se jakaantuu historiaan, yhteiskunnalliseen kasvatukseen, eettiseen kasvatukseen ja katsomuskasvatukseen.

Koko ryhmälle yhteinen eettinen kasvatusta on luonnoksen kuvauksen mukaan tunnustuksetonta eli sekulaaria, kuten tuleekin olla. Luonnoksen mukaan yhteiskunnallisessa kasvatuksessa lapset alkavat ymmärtää yhteiskunnan sääntöjen olevan ihmisten luomia sopimuksia. Siis sekulaaria eettistä kasvatusta sekin. Näiden ohella ei mielestäni mitään katsomuskasvatusta tarvittaisikaan eikä saisi olla, saati luonnoksen tapaista kaikille yhteistä.

Luonnoksen katsomuskasvatus olisi kuitenkin monen tahon tavoittelemaa uskontotietoa, ja toteutettuna siis ilman minkään lain perustaa, vain Opetushallituksen määräämänä opetussuunnitelmasiana. On huomattava, että perusopetuksessa uskonto ja elämäntietäminen ovat perusopetuslain säätämiä oppiaineita, ja tämän lain antaman mallin mukaan esiopetuksessa on nykyisin siis uskontokasvatus ja elämäntietäminen aiotun yhteisen katsomuskasvatuksen sijasta.

Luonnos ensin johdattelee katsomuskasvatukseen ja perustelee sitä sanomalla, että lähiyhteisön katsomuksiin ja uskonnollisiin tapoihin tutustuminen luovat pohjaa tulevaisuuden laaja-alaiselle osallisuudelle, ja lupaa, että opetuksessa toimitaan yhteistyössä lasten huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kunnioittaen.

Uskonnollisiin tapoihin tutustumisella tarkoitetaan tietysti tähtäämistä luterilaisuuden omaksumiseen, järjen käytön vaimentamiseen uskonnon suhteen heti alkuunsa, totuttamiseen kirkon hegemoniaan sekä sen estämiseen, että lapset ja vanhemmat muuten saisivat vuoden kestävästä kokemuksesta mahdollisuudesta järjestää opetus tunnustuksettomasti ja oikealla tavalla kaikille yhteisesti. Kunkin perheen katsomuksen ja arvojen kunnioittaminen ei voi toteutua uskonnollisissa katsomuskasvatuksissa. Kirkon jäsenistä enemmistö sanoo uskovansa mutta toisin kuin kirkko opettaa, siis jonkinlaiseen henkeen tai elämänvoimaan; kuitenkin katsomuskasvatuksessa tämä tietysti ohitetaan ja kirkkoon kuuluville lapsille opetetaan juuri sitä, mitä kirkko opettaa.

Luonnoksessa oppimiskokonaisuuden yleisiä tavoitteita sanotaan olevan opettajan johdolla tutustuminen niin omaan kuin muihinkin lapsiryhmässä tai lähiyhteisössä edustettuina oleviin katsomuksiin ja niihin liittyviin tapoihin ja perinteisiin. Tällöin lapsia rohkaistaan kysymään ja annetaan tilaa heidän pohdintoilleen ja ihmettelylle; työtapoina korostuvat erilaiset eläytymisen mahdollistavat menetelmät.

Eläytyminen katsomuskasvatuksessa tarkoittaa uskonnollisten tapojen ja ehkäpä hartaudenkin harjoittamista; uskomista oikeasti. Tällöin ihmettelyllä tarkoitetaan tavoitetta saada lapsi ajettelemaan uskonnollisesti, tai joka tapauksessa vastaukseksi ihmettelystä annettaisiin vain uskonnollisia vastauksia, jos niitäkään. Eläytyminen uskonnottomuuteen ja opettajien uskonnottomat vastaukset, jotka samalla lopullisesti poistaisivat monet kysymykset, eivät kävisi; ne kävisivät, jos enemmistö lapsista olisi taustaltaan uskonnottomia ja tämä myös otettaisiin huomioon; mutta silloin koko katsomuskasvatus olisikin jo voitu poistaa, ja sen poistamista olisivat olleet vaatimassa myös uskovat.

Havainnollistan tätä esimerkillä. Kuka tahansa lapsi saattaisi (lapsellisesti) ihmetellä, mitä tapahtuu kuoleman jälkeen, ja siihen ehkä tuolla ihmettelyllä viitataan varsinkin, jos tiedetään, että esiopetuksessa pappi voi päästä aiheesta provosoimaan. Jo opettajan vastaus, että sitä ei (muka) voi tietää, on uskonnollinen ja puolustaa uskonnollisia selityksiä sekä haluaa jättää kysymyksen auki. Uskonnoton, naturalistinen vastaus, joka samalla ratkaisee kysymyksen lopullisesti, taas on, että kuolema on lopullinen ihmiselle itselleen ja että sen jälkeen hänelle ei siis voi ”tapahtua” mitään. Uskonnoton vastaus palvelisi elämää mutta olisi tuhoisa uskonnolle. Kuitenkin luonnoksen takaama lapsen omaan uskonnottomaan katsomukseen tutustuminen vaatisi opettajaa vastaamaan niin, vaikka lapsiryhmän enemmistö olisi kirkkoon kuuluvia. Jos luterilaiset lapset sitten ryhtyisivät puolustamaan luterilaista käsitystä, puolustaisiko opettaja uskonnotonta käsitystä tuota uskonnotonta lasta noiden luterilaisten vaikutusyritykseltä suojataksaan?

Luonnos siirtyy tämän jälkeen käsittelemään yksityiskohtaisemmin katsomuskasvatuksen tavoitteita.

Luonnoksen mukaan katsomuskasvatuksessa tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja katsomukset; kaikille lapsille katsomuksesta riippumatta tarjotaan mahdollisuus saada tietoa erilaisista katsomuksista ja niiden perinteistä; ja opetus liitetään arjen asioihin, juhliin ja ajan-kohtaisiin tapahtumiin, joilla on uskonnollisia ja katsomuksellisia merkityksiä.

Tämä kaikki kuitenkin viittaa juuri uskonnollisiin katsomuksiin, uskonnollisiin perinteisiin ja uskonnollisiin juhliin. Siis nykyinen uskontokasvatus vain siirrettäisiin uuteen katsomuskasvatukseen, mutta pakotettuna kaikille.

Kirkkoon kuuluva perhe saattaa suhtautua uskontoon välinpitämättömästi. Kerrotaanko katsomuskasvatuksessa sellaista? Vai kirkollistetaanko sellaisen perheen lapsi siitä huolimatta?

Luonnoksen mukaan katsomuskasvatuksessa uskonnottomuutta voidaan tarkastella muiden katsomusten rinnalla.

Siis vain ”voidaan tarkastella”! Vaikka tämä muutettaisiin muotoon ”tarkastellaan”, voi kysyä, millaisen osuuden se saisi. Tekstihän oikein korostaa uskontoja, niiden tapoja ja juhlia. Kerrotaisiinko lapsille vain, että on ihmisiä ja perheitä, joilla ei ole mitään uskontoa. Olisihan kerrottava, että uskonnottomat eivät usko uskontojen oppeihin, vaan pitävät niitä sepitteinä, ja että uskonnottomat siis pitäytyvät tieteen mukaisessa käsityksessä luonnosta koko todellisuutena. Tämä tulisi toistaa aina, kun kerrotaan uskontojen oppeja, ja myös juuri niihin sovitettuna. Mutta sehän olisi uskontojen kritisointia, eikä käyne. Vai opetettaisiinko uskonnottoman kodin lapselle, että hänellä ei ole uskontoa, ja samalla hänet kuitenkin käytännössä uskonnollistettaisiin luterilaiseksi kertomalla kritisoi-matta uskonnollisten juhlien syistä?

Luonnoksen mukaan edelleen katsomuskasvatuksen tavoitteena on auttaa lapsia ymmärtämään ja kunnioittamaan sekä omia että toisten perheiden ja lasten erilaisia katsomuksellisia perinteitä sekä niihin liittyviä tapoja ja käsityksiä.

Mutta ei uskonnoissa ole mitään kunnioittamista. Ei varsinkaan, jos niitä tuputetaan julkisen vallan opetuksessa. Jos tarkoituksena on saada lapsi kunnioittamaan uskontojen käsityksiä, ne halutaan kaiketi kertoa vain totuutena. Mutta miten lasta autetaan kunnioittamaan omaa uskonnotonta perinnettään, jos ja kun uskontojen oppeja sitten kerrotaan juuri totuutena? Ja kuitenkin uskonnottomuutta ei taas tarvitse kunnioittaa muiden kuin uskonnottoman lapsen itsensä; riittää, että kunnioitetaan hänen oikeuttaan uskonnottomuuteen esiopetuksessa. Uskoviille pitäisi samoin itsekunnioituksen riittää. Tavoiteltu ymmärtäminen ja kunnioittaminen ilman lapsen omaan katsomukseen puuttumista toteutuisi parhaiten sulkeistamalla katsomukset esiopetuksesta.

Katsomuskasvatus rohkaisee luonnoksen mukaan lapsia erilaisten elämänskysymysten pohdintaan.

Mutta katsomuskasvatus uskontoon keskittymisineen kai saisi opettajat antamaan uskonnollisia vastauksia lasten kysymyksiin tieteellisen todellisuuskäsityksen mukaisten vastausten sijasta. Siksi vastaamisesta olisikin pidättäydyttävä ja täten siirrettävä koteihin uskontojen lapsille tavoittelema uskonnollisten pseudokysymysten pohdinta. Vai rohkaisisiko katsomuskasvatus muka sitten lapsia pohtimaan uskontojen hylkäämistä?

Edelleen luonnoksen mukaan opetus vahvistaa lapsen katsomuksellista identiteettiä sekä rohkaisee ilmaisemaan sitä.

Tämä tuo melkein pä väistämättä mieleen, että sanalla ”katsomuksellista” kirjoittajat tarkoittavat sanaa ”uskonnollista”. Vai haluaako työryhmä saada lapsen todella ilmaisemaan, että hän pitää uskontojen käsityksiä hölynpölynä? Miksi lapsi sitten joutuisi seuraamaan sellaista hölynpölyä? Ehkäpä työryhmä on laskelmoinutkin, että uskontoinen opetus nujertaa alunperin uskonnottoman lapsen vastarinnan tai saa lapsen tyytymään uskonnottoman katsomuksensa ilmaisemiseen vain hiljaa mielessään. Lapsen uskonnotonta identiteettiä taas vahvistaisi koko katsomusopetuksen hylkääminen.

Luonnos sanoo, että opetuksessa voidaan hyödyntää vierailuja, vierailijoita ja lähialueen tapahtumia.

Onkohan olemassa vierailukohteita, jotka yhdistyisivät nimenomaisesti uskonnottomuuteen samalla tavalla kuin uskonnolliset kohteet yhdistyvät nimenomaisesti uskontoon? (Toki olen itse vierailut useallakin myös sekulaariutensa tähden kauniilla vapaa-ajattelijain hautausmaalla.) Tietysti

uskonnottomalla on kaikki ei-uskonnolliset vierailukohteet käytettävissään kuten esimerkiksi luonto ja museot; mihinkään niistä ei tarvita uskontoja kuten ei mihinkään koko elämässä. Mutta kerrottaisiinko esiopetuksessa tämä? Kutsuttaisiinko vierailijaksi ateisti puhumaan ateismista ja rohkaisemaan ainakin ateistien lapsia? Ateistivieras yhden kerran koko esiopetusvuoden aikana tuskin riittäisi, jos toisaalta vieraaksi tulisi säännöllisin väliajoin seurakunnan työntekijä ja vierailut suuntautuisivat seurakuntaan, jossa pappi kertoisi kirkon uskosta, muka vain tiedoksi.

Muuta OPS-luonnoksessa katsomuskasvatukseen liittyvää. Luonnos sanoo esiopetuksessa otettavan huomioon lasten erilaiset katsomukselliset taustat sekä tuettavan monipuolisesti lasten identiteetin kehitystä.

Mutta uskontoinen katsomuskasvatus ei ota huomioon lasta, jonka tausta on uskonnoton, eikä tue hänen uskonnoton identiteettinsä kehitystä. Uskontoinen katsomuskasvatus tietysti vääristää jokaisen siihen joutuvan lapsen identiteetin kehitystä eikä kuuluisi esiopetukseen lainkaan. Niin peruskuin esiopetuksenkin tavoitteita koskevan vuodelta 2012 olevan valtioneuvoston asetuksen mukaan opetettavan tiedon tulee perustua tieteelliseen tietoon. Silloin opetus siis olisi yhtenevää todellisuuden kanssa. Todellisuuden vastaisten uskontojen oppien opettaminen esiopetuksessa taas on vastoin tätä ja tuottaa lapsen identiteettiin ristiriitaa.

Esiopetukseen osallistuminen on vapaaehtoista, mutta luonnoksen mukaan lähtökohtana on, että esiopetuksessa lapsi sitten osallistuu kaikkeen toimintaan.

Selvää tietysti onkin, että ei lapsi noin vain voi olla esiopetuksesta pois tunteja tai päiviä. Mutta uskonnon ja omantunnon vapauden tähden on mielestäni päinvastoin lähtökohtana pidettävä, että uskontoisesta katsomuskasvatuksesta huoltaja voi ottaa lapsen pois. On huomattava sekin, että on olemassa suunnitelmia esiopetukseen osallistumisen pakollisuudesta.

Luonnos kertoo esiopetuksen olevan poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumatonta ja eri katsomuksia kunnioittavaa.

Toisaalta niin voimassa olevien kuin luonnosteltujen uusienkin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetuksen eri oppiaineiden opetus on (puolue)poliittisesti sitoutumatonta ja uskonnollisesti tunnustuksetonta. Merkitseekö uskonnollisesti sitoutumattomuus sitä, että kaikille yhteinen esiopetus voi olla uskonnollisesti tunnustuksellista eli kertoa uskontojen opit totena, kunhan ei sitoudu toimimaan niin vain esiopetuksessa kuitenkin käytännössä jylläävän luterilaisuuden suhteen? Tunnustuksellisuus vähemmistönä olevien uskontojen suhteen niiden käytännössä vain pienen osuuden tähden palvelisi toisaalta sekin luterilaisuutta, jolle siis esiopetuksen uskonnollinen sitoutumattomuus ei olisi este. Mielestäni olisi suuri syy vaatia esiopetus uskonnollisesti tunnustuksettomaksi ja myös järjestää esiopetus sen mukaisesti. Sikäli puhe uskonnollisesta sitoutumattomuudesta uskonnollisen tunnustuksettomuuden sijaan on jo sinänsä ateistista katsomusta kunnioittamatonta.

Luonnoksen mukaan lasta ohjataan huomaamaan kulttuurien ja katsomusten yhteneväisyyksiä.

Mutta puhe katsomusten yhteneväisyydestä peittää sen, että ateismilla ja uskonnoilla ei ole yhteneväisyyksiä vaan että niiden käsitykset todellisuuden luonteesta ovat ratkaisevalla tavalla vastakkaiset. Tämän eron korostaminen olisikin kaiketi sietämätöntä uskontojen vastaisuutta luonnoksen kirjoittajien kannalta. On eri asia, että ihmisillä on yhteneväisyyksiä heidän katsomuksistaan huolimatta, vaikka toisaalta valtion ja erityisesti julkisen esiopetuksen tunnustuksettomuutta eli sekulaariutta ajavat juuri ateistit ja sitä vastustavat juuri ne, jotka puolustavat tieteen tai tietämättään kirkon hegemoniaa yhteiskunnassa.

Luonnoksen mukaan esiopetuksen toiminnassa näkyvät lapsiryhmässä edustettuna olevat uskonnot ja katsomukset.

Ne näkyvät vain, jos ne toiminnassa pannaan näkymään. Eiväthän katsomukset välttämättä muutoin mitenkään lasten kesken näkyisikään. Lapset eivät ehkä edes itse edustaisi mitään uskontoja, ellei heille esiopetuksen katsomuskasvatuksessa uskontoa syötettäisi.

Luonnoksen mukaan esiopetuksen kulttuurista vuodenkiertoa värittävät erilaiset tapahtumat, retket ja juhlat, joiden järjestämisessä otetaan huomioon lasten erilaiset taustat.

Eri vuodenkierron vaiheisiin ihmiskunta on tietysti aina liittänyt juhlia, sillä ihmisillä on halu juhlimiseen. Esimerkiksi talvipäivän seisausta ei sinänsä nykyisin juuri juhlista, vaikka se onkin lupaus päivien pitenemisestä, mutta se antaa kiistämättömän ajankohdan ylipäätään juhlia. Tähän juhlaan,

jouluun, ei tarvita mitään erityistä syytä eli siis muuta syytä kuin itse juhlimista. Kristinuskoa ei siihen tarvita, vaikka kristinuskon siihen itsensä liittävään. Puolustaako esiopetus tätä maallisen joulun arvoa vai käyttääkö se tilaisuutta kristinuskon ujuttamiseen jopa koko lapsiryhmälle? Vuoden vaihtumisen ja sen seurauksena syyslukukauden päättymisen ajankohdat johtuvat tietysti nekin talvipäivän seisauksesta; maallisuus siis sikäläkin riittää niiden juhlissa. Uskonnollisia juhlia voi viettää yksityisesti.

Luonnos puhuu yhteistyökumppaneista luetellen esimerkkeinä sekulaareja tahoja.

Tämän ei pidä antaa johtaa harhaan: kyse ei tuossa ole katsomuskasvatuksesta. Katsomuskasvatuksen yhteydessä mainittu vierailut ja vierailijat viittavat käytännössä yhteistoimintaan seurakunnan kanssa. Mutta oikeasti vain maalliset yhteistyökumppanit kävisivät.

Luonnos korostaa kotien kanssa tehtävää yhteistyötä. Opettaja ja huoltaja keskustelevat perheen ja esiopetuksen arvoista ja tavoista sekä esiopetuksen tavoitteista. Lapsen ja huoltajan ajatukset ja toiveet otetaan huomioon lapsen henkilökohtaisia tavoitteita suunniteltaessa ja lapselle mahdollisesti laadittavan oppimissuunnitelman teossa.

Ateistihuoltajien on hyvin tärkeitä ottaa tämä huomioon ja varmistaa kirjallisestikin, mihin uskonnolliseen toimintaan ja mihin uskontoiseen katsomuskasvatukseen lapsi ei osallistu. On siis kirjattava poikkeukset siihen lähtökohtaan, että lapsi osallistuu kaikkeen toimintaan. Oikeasti tietysti toiminnan tulisi olla sellaista, että jokainen voi siihen osallistua, ja tämä taas vaatisi katsomuskasvatuksen poistamisen. Mutta todellakin uskontojen oppien julistus tulee torjua lapsen todellisuuskäsitystä vääristävänä vääränä tietona. Uskonnoilla ei ole oikeutettua sijaa esiopetuksessa. Sekulaaria valtiota tavoittelevan huoltajan pitää toimia esiopetuksen suhteen kuten se olisi jo toteutunut. Lapsi saattaa kyllä joutua tilapäisesti erotetuksi ryhmästä, minkä lapsi saattaa kokea vääryytenä. Mutta ateistihuoltajien olisi myös toimittava yhdessä, jotta esiopetuksen järjestäjät eivät nujertaisi heitä yhtä kerrallaan.

Luonnos tarkastelee myös esiopetuksen ruokailutilanteita ja sanoo niissä lapsia ohjattavan hyvin tapoihin.

Luonnoksessa ruokailutilanteita ei yhdistetä katsomuskasvatukseen, kuten ei saakaan. Opettaja-johtoisilla ruokarukouksilla ei ole koskaan ollut minkäänlaista säännöspohjaa, eivätkä ne esiopetukseen kuulu, eivät yleisiin hyviin tapoihinkaan. Oma kanteluni Sinetän koulun ruokarukouksista johti aluehallintovirastossa irvokkaaseen ratkaisuun; mutta ruokarukouskysymystä ei olekaan lopullisesti käsitelty. Joillain lapsilla on huoltajien ilmoittamia kulttuurisia tai uskonnollisia ruokakieltoja, joita esiopetuspaikan on vain noudatettava. Joko lapsen itsensä tai toisen lapsen mahdollisesti ihmetellessä sitä selitykseksi on riitettävä huoltajan kieltolapun. Opettaja ei saa ryhtyä selittämään, että kieltoa on noudatettava, jotta olisi hyvä uskova.

Pohdiskelua. *Yhteinen, uskontoinen katsomuskasvatus tuottaa vain ongelmia ja loukkaa ateistien ihmisoikeuksia. Elämäkatsomustietokasvatuksen vaihtoehto olisi säilytettävä. Ellei, niin sekulaarin eettisen kasvatuksen olisi riitettävä katsomuskasvatuksen sijasta.*

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden luonnoksen teksti on kiertelevää, mutta avattavissa.

Luonnos käyttää uskonto-sanaa vain suhteellisen harvoin. Mutta se käyttää katsomus-sanaa tavallisimmin juuri sellaisissa yhteyksissä, kuten liittäessään katsomuksiin tapoja, perinteitä ja juhlia, joissa sanan voi ymmärtää tarkoittavan vain uskontoja ja käytännössä tällöin tietysti luterilaisuutta. Lasten ihmettelystä ei luonnoksessa tähdätä todellisuuspohjaisen selvyyden saamiseen, vaan hyödyttömiin ja perättömiin kirkon mukaisiin pohdiskeluihin ohjaamiseen. Eläytymisellä luonnos selvästi tarkoittaa uskonnollisiin tapoihin osallistumista ja siltä osin uskonnon oppien omaksumista: kristillinen joulukuvaelma tai kristillinen seimi ujuttaa lapsen mieleen Jeesus-oppia. Luonnos ei mainitse seurakuntia, mutta puhe vierailijoista ja vierailuista viittaa käytännössä juuri niihin. Se tahtoo saada lapset kunnioittamaan sekä omia että muiden katsomuksellisia käsityksiä. Mutta se ei käytä missään uskomus-sanaa, joka kai sille olisi uskontoja kunnioittamaton. Luonnos tahtoo ajateltavan, että katsomuksissa olisi yhtenevyyksiä, vaikka uskonnoton katsomus toisaalta ja erilaiset uskontoiset katsomukset toisaalta ovat vastakkaiset. Luonnos tahtookin unohtaa uskonnottomuuden, jonka se mainitsee vain kerran ja jonka se antaisi jättää esiopetuksessa kokonaan tarkastelematta.

Esiopetus olisi vain uskonnollisesti sitoutumatonta eikä, kuten perusopetus, uskonnollisesti tunnustuksetonta. Tämä tarkoituksellinen ero opetussuunnitelman perusteiden välillä saattaa olla merkityksellinen tavoitteena sallia uskontoisempi ote.

Luonnos on siis puettu uskonnollisesti sitoutumattomaan asuun, mutta koko ajan se kuitenkin kuvaa uskontoista, käytännössä luterilaista katsomuskasvatusta. Lapsiryhmässä mahdollisesti olevien ortodoksiperheiden tai muslimiperheiden lasten tähden tarkasteltavaa ortodoksisuutta ja islamia käytettäisiin luterilaisuuden tukemiseen; niitä yhdessä käytettäisiin toistensa tukena uskonnottomuutta vastaan ja sen ohittamiseen. Valtioneuvoston asetuksen (422/28.6.2012) mukaan niin perus- kuin esiopetustakin koskien opetuksen tavoitteena on edistää kulttuurien sekä aatteellisten, maailmankatsomuksellisten ja uskonnollisten, kuten kristillisten, perinteiden sekä länsimaisen humanismin perinteen tuntemista ja ymmärtämistä. Luonnos lukee näistä tavoitteista kristillisten perinteiden edistämisen ja pitää muut sille alisteisena.

Katsomuskasvatus olisi siis uskontotietoa tai pahempaaakin. Sellainen ei koskaan voi olla uskonnotonta katsomusta kunnioittavaa, koska se ei pitäydy naturalismissa.

Luonnoksen mukaan opetuksessa toimitaan yhteistyössä lasten huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kunnioittaen. Tämän vaatii jo perustuslain 11. pykälä uskonnon ja omantunnon vapaudesta ja 6. pykälä yhdenvertaisuudesta. Mutta myös YK:n julistukset ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset vaativat valtiota kunnioittamaan vanhempien ja huoltajien oikeutta varmistaa lapsilleen heidän omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen kasvatus ja opetus ja kieltävät valtiota pakottamasta lasta osallistumaan sellaiseen uskonnon tai vakaumuksen opetukseen, joka on vastoin hänen vanhempiensa tai huoltajiensa toiveita.

Kuitenkaan katsomuskasvatus ei kunnioita uskonnottoman perheen katsomusta ja arvoja. Uskonottoman perheen lapsen on siis saatava koko katsomuskasvatuksesta tai ainakin sen hyvin suuresta osasta vapautus. Tällöin esiopetuksen ja uskonnottoman huoltajan yhteistyöllä on tarkoin rajattava se katsomuskasvatuksen osa, mihin lapsi mahdollisesti voi osallistua.

Luonnoksen mukaan esiopetukseen ilmoitettu lapsi osallistuu lähtökohtaisesti kaikkeen toimintaan. Mutta tämä muotoilu ei sallisi sopimista uskonnottoman huoltajan kanssa lapsen katsomusopetukseen osallistumisen rajaamisesta sen mahdollisesti hyväksyttävään osaan, ellei sitten muotoiluun olisi ajateltava täydennystä ”mahdollisesti katsomuskasvatusta lukuunottamatta”. Luonnos on siis sisäisesti ristiriitainen.

Uskonottomalta huoltajalta vaadittaisiin täten omien perus- ja ihmisoikeuksiensa toteutumiseksi esiopetuksessa tietoisuutta ja päättäväisyyttä. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden luonnosta yhteisestä katsomuskasvatuksesta ei ole laadittu eikä voitaisikaan laatia niin, että uskonnottomien huoltajien oikeuksien toteutuminen olisi automaattista jos edes lainkaan mahdollista. Jos uskonnottomien huoltajien oikeudet olisi haluttu turvata heiltä tarpeettoman suurta vaivaa vaatimatta tai ylipäättään, esiopetuksessa olisi säilytetty elämänskatsomustietokasvatuksen vaihtoehto. Varminta tällöinkin olisi ollut koko katsomuskasvatuksen poisjättö.

Luonnos vaikennee siitä, millaista toimintaa järjestetään lapsille, jotka eivät katsomuskasvatukseen jolloinkin osallistu. Eihän kuitenkaan nykyiselläänkään jokainen lapsi osallistu vaikkapa kirkkokäynteihin. Luonnoksessa olisi siksi ollut asetettava tavoitteet myös tällaiselle vaihtoehdoiselle toiminnalle, jotta myös huoltajat osaisivat sitä odottaa ja jotta osattaisiin siten myös ottaa paremmin huomioon lapsi, joka ymmärrettävästi voi kokea raskaasti kumppaneistaan erotetuksi tulemisen.

Luonnoksessa on mahdollista esittää yhteistä katsomuskasvatusta vain siksi, että ev.-lut. kirkkoon kuuluu (vielä) enemmistö lapsista, jolloin katsomuskasvatus toteutetaan nämä lapset lähtökohdaksi ottaen, mihin taas näiden lasten huoltajat, napisiijatkin, tyytyvät tarvitsematta itse mitenkään vai-vautua. Kaiketi käytännössä myös uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien lasten huoltajat, kuvitellessaan kukin olevansa yksin ja peläten aiheetta olevansa muussa tapauksessa hankalia, olisivat vaatimatta poikkeuksia huollettavilleen. Kirkon hegemonia jyllää.

Varmaan pian on, ellei jo ole, esiopetusryhmiä, joissa kirkkoon kuuluu lapsista vain vähemmistö. Jos tällöin uskonnottomien kotien lapset otettaisiin täysimääräisesti huomioon, yhteinen katsomuskasvatus alkaisi murentua myös luterilaiselta laidalta.

Tiivistelmänä totean seuraavaa. Esiopetuksen yhteinen katsomuskasvatus ei perustuisi mihinkään lakiin. Perusopetuslain mukaan perusopetuksessa on uskonnon opetusta ja sille vaihtoehtona elämänkatsomustiedon opetusta, ja tämän mallin mukaan nykyisessä esiopetuksessa on sen opetus suunnitelman perusteiden mukaan uskontokasvatusta ja sille vaihtoehtona elämänkatsomustietokasvatusta. Mutta Opetushallitus poikkeaa perusopetuslain antamasta mallista luonnoksessaan uusiksi esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiksi. Opetushallitus yrittää esiopetuksessa katsomuskasvatuksella toteuttaa monen tahon ajaman uskontotiedon puhtaasti opetussuunnitelma-asiana. Luonnoksen teksti on sinällään kiertelevää mutta silti avattavissa varsinkin, kun ottaa esiopetuksen nykyisen käytännön huomioon. Tällöin havaitsee, että yhteinen katsomuskasvatus on ongelmallinen uskonnottomien huoltajien sekä heidän lastensa osalta uskonnon ja omantunnon vapauden sekä syrjimättämyyden kannalta ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten näkökulmasta: katsomuskasvatus on käytännössä uskontoista, uskontoihin painottuvaa, eikä sille silti luonnoksessa anneta vaihtoehtoa huolimatta maininnasta yhteistyöstä lasten huoltajien kanssa heidän katsomustensa ja arvojensa kunnioittamiseksi. Kuitenkaan siis katsomuskasvatus ei kävisi edes eduskunnan perustuslakivaliokunnan punnittavana. Mielestäni esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet Opetushallituksen ne vuoden 2014 loppuun mennessä määrättyä esiopetuksen järjestäjien opetussuunnitelmissaan noudatettaviksi 1.8.2016 alkaen loukkaavat silloin katsomuskasvatuksen osalta ateistien perus- ja ihmisoikeuksia.

Matematiikan dosentti Jouni Luukkainen
puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry (www.ateistit.fi)
Wallininkuja 2 C 53, 00530 HELSINKI
p. (09) 191 51443, (09) 7534 703
jouni.luukkainen@helsinki.fi